

II. Dünya Savaşı Sürecinde Türkiye'nin Savunma Sanayisi ile İlgili Arayışları: General M. Sırrı Seyrek'in Mısır ve İngiltere Temasları (1942-1943)

İrşad Sami Yuca*

Nevzat Erdoğan**

ORCID: 0000-0001-5797-3100

ORCID: 0000-0002-0017-0144

Öz

II. Dünya Savaşı diplomasisi her devlet için farklı dengelerin birlikte düşünüldüğü bir diplomasi dönemi olmuştur. Türkiye sahip olduğu stratejik konumu sebebi ile bu hassas diplomasiyi sürdürmek zorunda idi. İsmet İnönü liderliğindeki Türkiye, bu süreçte dış politikasını her ne kadar tarafsız kalmak üzerine inşa etmişse de II. Dünya Savaşı'na katılan Mihver ve Müttefik devletler, Türkiye'yi savaşa yanlarında dâhil etmek için yoğun siyasi baskı ve çabalar içerisine girmişlerdir. Buna karşılık Türk dış politikası her iki tarafa dengeli ve temkinli bir tarzda idare edilmiştir. Türkiye, özellikle çekindiği ve savaşta kendisini zor duruma düşürecek olan askeri teçhizat ihtiyacını karşılamak için ittifak tekliflerini bu eksende yürütmüştür. Müttefik grubundan İngiltere'nin Türkiye'yi savaşa dâhil etme çabalarına karşılık, Türkiye savaşa girmeden önce askeri malzeme ihtiyacını gidermeyi istemekteydi. Bu amaçla ihtiyaç duyduğu bir kısım askeri malzeme ve lojistiği temin etmek amacıyla General Mehmet Sırrı Seyrek başkanlığında Mısır ve İngiltere'ye giden heyetin temasları bu çalışmada ayrıntıları ele alınmıştır. Çalışma, heyet başkanı General M. Sırrı Seyrek'in Milli Müdafaa Vekâleti'ne sunduğu raporun incelenmesiyle hazırlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: II. Dünya Savaşı, Türkiye, İngiltere, Savunma Sanayisi, M. Sırrı Seyrek

Gönderme Tarihi: 28/04/2019**Kabul Tarihi:24/06/2019**

* Doç. Dr., Muş Alparslan Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü,
E-Posta: s.yuca@alparslan.edu.tr

** Öğr. Gör., Muş Alparslan Üniversitesi, Sosyal Bilimler MYO, E-Posta: n.erdogan@alparslan.edu.tr

**Turkey's Seeking for Defense Industry in the Period of World War II:
General M. Sirri Seyrek's Visits to Egypt and Britain (1942-1943)**

İrşad Sami Yuca

Nevzat Erdoğan

ORCID: 0000-0001-5797-3100

ORCID: 0000-0002-0017-0144

Abstract

World War II diplomacy was a period of diplomacy in which different balances were considered for each state. In a state that is difficult to maintain this delicate diplomacy thanks to its strategic position it had been in doubt Turkey. Although Turkey, led by İsmet İnönü, has built its foreign policy on being neutral in this process. The Axis and allied powers that participated in the World War II have engaged in intense political pressure and efforts to involve Turkey in the war. However, participating in the World War II the Axis and Allied powers in Turkey to have entered into intense political pressure and efforts to incorporate their side in the war. On the other hand, Turkish foreign policy has moved to both sides in a balanced and cautious manner. Turkey, which offered especially pull and alliances to meet the needs of military equipment, which will reduce the war itself was conducted in a difficult situation in this axis. In this study, the Allied response to the Group of efforts to involve Britain's Turkey in the war, Turkey in order to provide some military supplies and logistics required by the General Mehmet Sirri Seyrek details the work of the delegation went to Egypt and England in Rare presidency were discussed. The study was prepared by examining the report of the head of the delegation, General M. Sırrı Seyrek, to the Ministry of National Defense.

Keywords: World War II, Turkey, Britain, Defence Industry, M. Sırrı Seyrek

Received Date: 28/05/2019

Accepted Date: 24/06/2019

**Исследования в области оборонной промышленности Турции в
годы Второй мировой войны: связи генерала Сырры Сейрека с
Ангией и Египтом (1942-1943)**

Резюме

Дипломатия во времена Второй мировой войны представляла собой совместные усилия каждой страны в поддержании всевозможных балансов. Из-за своего стратегического расположения, одной из стран, вынужденных вести подобную деликатную дипломатию, была Турция. Турция под руководством Исмета Инёню хотя и старалась придерживаться нейтралитета в своей зарубежной политике, однако, страны «оси» и союзники желали ее участия в боевых действиях на своей стороне, для чего тратили большие усилия и применяли сильное политическое давление. В ответ на это, турецкая внешняя политика продолжала поддерживать баланс в обоих направлениях. Так, для удовлетворения своих потребностей в военном оснащении, Турция рассматривала предложения Союзников. Нами были получены детали переговоров делегации во главе с генералом Мехметом Сырры Сейреком, направляющейся в Египет и Англию, где говорится, что в обмен на попытки одной из стран союзных государств Англии ввести Турцию в активные боевые действия, она требует обеспечение своих солдат некоторым военным оснащением и логистики. Данная статья заключает в себе исследование отчета главы делегации генерала М. Сырры Сейрека, представленного Министерству обороны.

Ключевые слова: Вторая мировая война, Турция, Англия, Оборонная промышленность, М. Сырры Сейрек

Получено: 28/05/2019

Принято: 24/06/2019

Giriş

Kara Avrupa'sında 1914 yılında başlayan savaş kısa sürede geniş bir coğrafyaya yayılım gösterdi. Böylesi bir yayılımın ortaya çıkmasında modern dönemde vuku bulan düşünsel, askeri, ekonomik ve sosyolojik birçok dinamiklerin etkisi bulunmaktaydı. Bu savaş sürecinde tarihsel olarak siyaseten oluşturulan cephe ve ideolojik anlayışlar kökten değişimlere neden oldu. İmparatorluklar yıkılırken yerine ulus-devlet anlayışıyla ve ırk temelli yeni ideolojik yönetim araçları gün yüzüne çıkmaya başladı. Savaşın yenik tarafı olan Almanya ve umduğunu bulamayan İtalya'da bu siyasi ve toplumsal değişimler daha radikal bir şekilde ilerlemekteydi.

Almanya, I. Dünya Savaşı'ndan sonra ortaya çıkan yenedünya düzenine uyum sağlamakta problemler yaşamaktaydı. Bunun temelinde ise Versay Antlaşması'nın (28 Haziran 1919) bıraktığı ağır ekonomik ve askeri yaptırımların yaratmış olduğu derin sosyo-psikolojik etkileri vardı.¹ Alman toplumunda hissedilen bu karamsar tablo nedeniyle aşırı sağ düşünceler giderek popüler olmaktaydı. Kitleler nazarında bu düşünsel ve aktif politik süreç, bir yeni kurtuluş umudu olarak belirmekteydi. Benzer bir durum İtalya için de geçerliydi. Bu zaman zarfında kitleleri heyecana getiren iki karizmatik lider Adolf Hitler ve Benito Musollini'nin kullandıkları etkileyici siyaset dili toplumları tarafından samimi bir şekilde kabul görmekteydi.² Ancak bu politik gidiş, içeriğinde şiddet ve nefreti de barındırmasından dolayı dünyayı yeni bir savaşa doğru sürüklemekteydi.

1918-1919 yılları arasında tesis edilmeye çalışılan barış ortamı, Almanya'nın Ren bölgesine asker çıkarması, İtalya'nın Balkanlar üzerinde egemenlik iddia etmesi, Habeşistan'a saldırması ve Japonya'nın Mançurya'ya işgal girişiminde bulunması ile bozulmuştur. Kaçınılmaz bir savaş başlangıcı 1 Eylül 1939 tarihinde Almanya'nın Polonya'yı işgal etmesi ile resmen başlamıştır. Yeni askeri stratejilerin ve silahların kullanıldığı II. Dünya Savaşı tarihsel olarak 1 Eylül'de (1939) başlamış iken 2 Eylül'de (1945) Japonya'nın ABD'ye teslim olması ile manidar bir tarihle son bulmuştur.

¹ Haydar Çakmak, *Türk Dış Politikası 1919-2008*, İstanbul: Platin Yayınları, 2008, 67.

² M. Serkan Şahin, "Hitler'in İktidara Gelişinin Türk Diplomatik Raporlarına Yansıması", *Tarih Okulu Dergisi* 11, sy. XXXV (2018): 281-298.

Savaşın geniş bir alanda cereyan etmiş olması insanlık tarihi açısından da ağır sonuçları olmuştur. Milyonlarca insan savaşın etkileri altında ölmüş, evsiz ve sakat kalmış, göç etmekle savaşın trajik yıkıcılığına şahit olmuştur. Ayrıca dünya barışı ağır bir şekilde zedelenmiştir. Bunun yanı sıra ekonomik iflaslar, işsizlik, üretimin sert bir şekilde daralması ve temel ihtiyaç maddelerinde kara borsacılığın bir gerçek olarak gün yüzüne çıkması devletleri yeni bir dünya barışını temin etmeye yöneltmiştir. Bu amaçla 25 Nisan 1945 tarihinde San Fransisco Konferansı tertip edilmiştir.

İsmet İnönü liderliğindeki Türkiye, yeni bir devlet olmanın getirdiği birtakım sosyo-ekonomik ve askeri sorunlarıyla meşgul olduğu bir zaman zarfında II. Dünya Savaşı patlak vermiştir. Savaşın başlangıcından sonuna kadar nasıl bir dış politika ve askeri tedbirler almak gerektiği öncelikli başlıklar olmuştur.³ Bu çalışmanın ilerleyen safhalarında, Türkiye'nin II. Dünya Savaşı sürecinde askeri tedbirleri bağlamında silah sanayisini geliştirmek ve İngiltere'den bu bağlamda alınacak yardımlar için General Mehmet Sırrı Seyrek'in 1942-1943 yılları arasında gerçekleştirdiği temasları ele alınacaktır.

II. Dünya Savaşı Diplomasisi ve Türkiye

Türkiye'nin sahip olduğu jeo-stratejik konumu onu, II. Dünya Savaşı sürecinde yaşanan diplomasi trafiğinin önemli bir aktörü haline getirmiştir. Gerek Mihver Grubu ve gerekse Müttefik Grubu Türkiye'nin bu önemli jeo-stratejik potansiyelinden yarar sağlamaya çalışmışlar ve Türkiye'yi savaşa kendi yanlarında dâhil etme çabalarını göstermişlerdir.⁴ Yürütülen bu çabalar karşısında Türkiye'nin izlediği gerçekçi dış politika her iki tarafa karşı temkinliliğini elden bırakmadan denge ve barış siyaseti üzerinden şekillenmiştir.⁵ Bunda etkili olan unsur, Türkiye'nin belleğinde yakın geçmişte yaşanan savaşların bıraktığı her türlü yıkıcı sonuçların tazeliğini koruyor olmasıydı. Türkiye ayrıca Batılı devletlerin karmaşık ve samimi olmayan siyasi ilişkilerinden ötürü tarafsız kalmayı daha uygun görmekteydi. Buna ilaveten savaş müddetince Türkiye, bütün taraflarla diyalog kanallarını kapatmamış ve savaş diplomasisinde önemli bir taraf olmuştur.

³ Mücahit Özçelik, "İkinci Dünya Savaşı'nda Türk Dış Politikası", *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 2, sy. 29 (2010): 253-269.; Hasan Köni, "II. Dünya Savaşı Öncesinde Türk Dış Politikası", *A.Ü.T.İ.T.E. Atatürk Yolu Dergisi*, sy. 1 (1988): 43-63.

⁴ Fahir Armaoğlu, 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi, İstanbul: Alkım Yayınları, 2010, 497.

⁵ İsmail Soysal, "İki Dünya Savaşı Arasında Avrupa'da Kuvvet Dengeleri ve Barışçı Türkiye", *Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1999, 293-295.

Türkiye savaşa dâhil olmamasına rağmen bu süreçte çeşitli güvenlik ve askeri gerekçelerle savaşan taraflarla antlaşmalar yapmıştır. 19 Ekim 1939 tarihinde İngiltere-Fransa-Türkiye arasında imzalanan Ankara İttifak'ına göre savaşın Akdeniz'e yayılması halinde Türkiye, İngiltere ve Fransa'ya yardım edecekti. Buna karşılık İngiltere ve Fransa da Türkiye'nin bir saldırıya uğraması durumunda askeri yardımda bulunacaklardı. Ankara İttifakı, İtalya'nın Yunanistan'a 28 Ekim 1940 tarihinde saldırmasıyla yürürlüğe girmiş bulunuyordu. İngiltere'nin Türkiye'yi bir an önce savaşa dâhil etme ısrarına karşılık, Almanya'nın Türkiye'yi savaş dışında tutmaya dönük tehditkâr açıklamaları karşısında Türkiye tarafsız kalmayı daha uygun bulmuştur.⁶

Almanya'nın kısa sürede Balkan coğrafyasında elde ettiği askeri başarılar Sovyet Rusya'yı Türkiye'ye yakınlaştırdığı gibi İngiltere açısından da süreç endişe vericiydi. İngiltere'nin sahip olduğu endişe, zayıf askeri potansiyeli ile Türkiye'nin de kısa sürede diğer Balkan devletleri gibi Almanya'nın işgaline uğraması ve bunun sonucunda Ortadoğu'daki çıkarlarının yok olacağıydı. Bu endişelerinin doğal sonucu olarak İngiltere, Türkiye'yi bir an önce savaşa dâhil etmek istiyordu. Böylece Almanların güneye inmesine karşı bir cephe engeli oluşturmak istiyordu.⁷ Ancak Türkiye'nin bu dönemde sahip olduğu savunma sanayisinin gücü istenilen düzeyde değildi. Bu durum İngiltere'yi Türkiye'ye savunma sanayisini geliştirmesi konusunda yardım etmeye itmiştir.

Türkiye bir taraftan savaşa girmeme konusunda Alman baskısını, girmesi için İngiltere baskısını yoğun bir şekilde hissetmiştir. Ayrıca komşusu Sovyet Rusya'sının bu dönemde izlediği belirsiz dış siyaseti, Türkiye'nin savaşa dönük tavrının netleşmesinde engellemekteydi. Türkiye'nin böylesi bir belirsiz dış siyaset izlemesindeki temel neden, insan kaynağı bakımından yeterli gözüксе de savunma sanayisinde sahip olduğu yetersizlikler ile ilgili idi.⁸

İngiltere'nin Almanya'yı Balkanlar'da durdurarak Akdeniz ve Ortadoğu'nun güvenliğini tesis etmek için izlediği bir diğer dış siyaset ise Türkiye, Yunanistan,

---

⁶ A. Gündüz Ökçün, Ahmet R. Ökçün, *Türk Antlaşmaları Rehberi 1920-1973*, Ankara: Sevinç Matbaası, 1974, 18.; İsmail Soysal, "İki Dünya Savaşı Arasında Avrupa'da Kuvvet Dengeleri ve Barışçı Türkiye", 293-295.

⁷ Oral Sander, *Siyasi Tarih 1918-1994*, Ankara: İmge Kitabevi, 2014, 108-110.; Fahir Armaoğlu, 498-502.

⁸ Ahmet Ş. Esmer, "Savaş İçinde Türk Diplomasisi 1939-1945", *Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1999, 293-295.343-359.

Yugoslavya ve Bulgaristan'ın dâhil olduğu bir ittifak bloğu kurmaktı. Türkiye, bu yeni ittifak bloğunun hayat bulması için, ittifaka Sovyet Rusya'nın katılmasını ve ABD'nin de destek vermesi gerektiğini düşünmekteydi. Bloğun diğer aday devletleri ise Almanya'nın daha fazla askeri ve de siyasi baskılarına uğramak korkusuna karşılık ittifak daha hayat bulmadan bitti.⁹

Türkiye'nin ittifak bloğuna Sovyet Rusya ve ABD'yi dâhil etmek istemesinin altında yatan neden, savaşın ağır yükü altında bulunan İngiltere'nin kendisine yeteri derecede askeri lojistik desteği sağlamayacağına olan inancıydı. Ayrıca ittifakın diğer aday ülkeleri de savunma sanayileri ve potansiyellikleri bakımından pekiyi durumda değillerdi.¹⁰ Bu gelişmeler Türkiye'nin dış politikada olaylara ve ittifaklara daha sahici bakmasına neden olmaktadır.

Türkiye'nin teklifi sonucunda yapılacak olası ittifaka sıcak bakan ABD, 1941 yılında bir temsilcisini Ankara'ya gönderir. Bu ziyaretin sebebi, iki ülke arasında gerçekleşecek olan askeri yardımın detayları ve Türkiye'nin askeri potansiyeli hakkında bilgi edinmektir. Temsilcinin ikili temasları sonucunda Türkiye'nin sahip olduğu mevcut askeri potansiyelin (silah, teçhizat, uçak vd.) tek başına savaşa girebilecek güçte olmadığını göstermekteydi.

1941 baharına gelindiğinde Irak'ta Alman destekli Raşid Ali Geylani Hükümeti kurulmuştur. Bölgede Alman yanlısı bir politika söylemine sahip olan bu yeni hükümetin Almanya'nın Ortadoğu'daki yayılma siyasetini meşrulaştırmaya dönük çabaları bulunmaktaydı. Ayrıca Almanya, Irak'taki bu yeni hükümet ile İngiltere'nin bölgedeki nüfuzunu kırmak istemekteydi. Böylece savaş süresince ihtiyaç duyduğu petrol ve diğer hammaddeleri de temin etmiş olacaktı. Irak'taki Geylani Hükümeti'nin varlığı, İngiltere'nin bölgedeki tarihi, siyasi ve ekonomik çıkarlarını sekteye uğratıyordu. Bu nedenle İngiltere, Geylani Hükümeti'ni devirmeye dönük siyasi adımlar atmaktaydı. Almanya, Geylani Hükümeti'ni ayakta tutmak için siyasi ve askeri destek vermeyi gerekli görüyordu. Yapılacak bu yardım bir tek Türkiye üzerinden

---

⁹ Erdoğan Karakuş, *İngiliz Belgelerinde İkinci Dünya Savaşı Öncesi Türk-İngiliz İlişkileri 1938-1939*, Ankara: Genelkurmay ATSE Yayınları, 2004, 17-18.

¹⁰ Nasrullah Uzman, "II. Dünya Savaşı Sonrasında Sovyet Talepleri ve Türkiye'nin Tepkisi", *Gazi Akademik Bakış* 11, sy. 22 (2018): 117-142.

ulaştırılabiliirdi.¹¹ Ancak Almanya'nın bu yöndeki ısrarlı istek ve baskılarına karşın, Türkiye boyun eğmemiştir. Bu zaman zarfında Almanya, Sovyet Rusya'ya saldırı planlarını yürütmekteydi. Türkiye'yi Irak meselesi hakkında razı edemeyince olası Sovyet saldırısı öncesi Türkiye'nin dâhil olabileceği bir cephenin ortaya çıkmaması için Türkiye ile 18 Haziran 1941 tarihinde bir Saldırmazlık Antlaşmasını imzalamıştır. Türk-Alman yakınlaşması İngiltere ve ABD'nin tepkisine neden olmuştur. ABD, bu pakta tepkisini Türkiye'ye Ödünç Verme ve Kiralama Kanunu çerçevesinde gönderdiği bazı askeri ve diğer yardımları keserek göstermiştir.¹²

Savaş 1942 yılında bütün cephelerde devam ederken Türkiye'nin üzerindeki Müttefik ve Mihver baskısı da devam etmekteydi. 27 Ağustos 1942 tarihinde Alman Büyükelçisi Franz Von Papen ile Başbakan Şükrü Saraçoğlu arasında bir görüşme gerçekleşir. Bu görüşmede Almanya, Türkiye'ye kendi yanında savaşa dâhil olması yönünde baskılarını bir kez daha belirtmiştir. Papen-Saraçoğlu görüşmesi, Mihver Grubu'nun Türkiye üzerindeki son siyasi baskı girişimi olmuştur.¹³

Almanya açısından Türkiye'yi savaşa dâhil etme girişimleri sonuçsuz kalınca, 1942 yılının sonuna doğru bu kez Müttefik Grubunun baskıları başladı. Özellikle baskıyı kuran İngiltere, ABD ve Sovyet Rusya idi.

Müttefik Grubundan İngiltere, Fransa ve ABD başkanları, 14-24 Ocak 1943 tarihlerinde Casablanka Konferansı adı altında görüşme gerçekleştirdi. Bu görüşmede Türkiye'nin savaşa girmesi sağlanarak bir Balkan cephesinin açılması fikri kabul gördü. Balkan cephesini açma fikrini hem Türkiye'ye kabul ettirmek hem de cephenin askeri açıdan nasıl hayata geçirileceğini görüşmek amacıyla İngiltere Başbakanı W. Churchill, Türkiye'ye gelir. Tarihe Adana Görüşmesi (30 Ocak-1 Şubat 1943) olarak geçen temaslarda Balkan cephesi ve Türkiye'nin askeri durumu ile ilgili bazı konular ele alındı. Görüşmelerde Türkiye'nin öne sürdüğü tez, Sovyetlerin güven vermeyen siyasi adımları ve Almanya sonrası Balkan ve Orta Avrupa'da Sovyetlerin hâkimiyetinin nasıl olacağı idi. Bununla birlikte açılacak olası bir Balkan cephesinde Türk Ordusunun

¹¹ Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, 500.; Tahir Kodal, "II. Dünya Savaşı Sırasında Türkiye-İrak İlişkiler ve Irak Hakkında Bilinmeyen Bir Kaynak: Ziya Karamürsel'in Irak Seyahat Notları", *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, sy. 40 (2009): 391-421.

¹² Gül İ. Barkay, *Amerikan Diplomasisinde Türkiye*, İstanbul: Bûke Yayınları, 2001, 55.; Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, 499.

¹³ Det. Bkz., Banu El, *Franz Von Papen'in Ankara'daki Büyükelçilik Yılları*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006.

askeri teçhizat ve lojistik bakımından genel durumunun tespiti ve ihtiyaç duyulan askeri malzemelerinin Müttefik güçlerince teminin sağlanmasıydı. Görüşmede Churchill, Türkiye'nin sahip olduğu bu kaygıları ortadan kaldıracak teminatlarda bulunmuştur.¹⁴

Savaşın devam ettiği zaman zarfında Müttefik Grubu, Türkiye'yi savaşa sokma konusunu ve askeri yardım taleplerini Moskova Konferansı (19 Ekim-01 Kasım 1943), Tahran Konferansı (28 Kasım-01 Aralık 1943) ve II. Kahire Konferansı'nda (04-06 Aralık 1943) ele almışlardır. Bu konferanslarda Türkiye üzerine kurulan baskı daha ağır olmuştur. Ancak Türkiye'nin taşıdığı kaygılar ve askeri yardımların boyutları konusunda güvenceler verilmeye de çalışılmıştır. Müttefik Grubu, Türkiye'nin savaşa girmek konusunda kendilerini oyaladığını, üstelik talep ettiği askeri yardımların temini ve sevkiyatının savaşın sonuna kadar devam edeceğini düşünmekteydiler. 1944 yılının başlarında Ankara'ya gelen İngiliz askeri heyeti de Türkiye'nin lojistik taleplerinin aşırı olduğunu beyan etmiştir.¹⁵

II. Dünya Savaşı'nın başlamasından 1944 yılına değin Mihver ve Müttefik grubu devletler, Türkiye'nin savaşa dâhil olması yönünde birçok baskılar uygulamışlardır. Ancak yeni Cumhurbaşkanı ve deneyimli bir asker olan İsmet İnönü, tarihsel tecrübenin de desteğiyle savaş müddetince Türk dış politikasını, savaşa girmemek üzerinde inşa etmişti. İsmet İnönü'yü böylesi zor bir dış politik karara sevk eden ana nedenler ise bir birini tamamlayan unsurlardı. Ona göre inşa sürecini henüz tamamlamış olan Türkiye'nin bürokratik ve sosyal sorunları bakımından genç bir devlet olması, askeri potansiyelinin bir savaşı kaldıracak düzeyde olmaması ve ayrıca ekonomik anlamda üretimin seferberlik ilanından kaynaklı olarak zorluklar içerisinde olmasıydı.¹⁶

General M. Sırrı Seyrek'in Türkiye'nin Milli Savunma İhtiyaçları Bağlamında Mısır ve İngiltere Temasları

Türk dış politikası her ne kadar II. Dünya Savaşı'na dâhil olmamak üzerine kurulmuş olsa da savaş diplomasisinden ve savaşın yaratmış olduğu askeri ve de ekonomik gelişmelerden etkilenmekteydi. Özellikle savaşın yayıldığı alanlara bakıldığında Türkiye, jeo-stratejik konumundan ve tarihsel bağlarından dolayı bazı

¹⁴ Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, 503.; Kahraman Gürbüz, "İkinci Dünya Savaşı'nda Balkanlardaki Gelişmeler Ve Türkiye'nin Tutumu", *U.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi* 8, sy. 13 (2007): 363-373.

¹⁵ Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, 504.; Mehmet A. Demirer, *İkinci Dünya Savaşı ve Sonrasında Türkiye*, Ankara: Türkiye Barolar Birliği Yayınları, 2015, 61-66.

¹⁶ Tefvik Çavdar, *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi 1839-1950*, Ankara: İmge Kitabevi, 1999, 369-372.

tercihler yapmak zorunda kalmaktaydı. Örneğin savaşın başlangıcından devam ettiği 1944 yılına kadar Mihver ve Müttefik Grubundan ülkelerle siyasi ve askeri konularda muhatap olmaktaydı. 1943-1944 yıllarına gelindiğinde Mihver Grubu'nun Türkiye'yi savaşa sürükleme yönündeki baskıları azalmış, buna karşılık Müttefik Grubu'nun bu yöndeki istek ve tehditleri artmıştır. Bu zaman zarfında yapılan görüşmelerde Türkiye'nin öne çıkarttığı en önemli konu başlıklarından biri şüphesiz askeri yardımlar ve bunların nasıl temin edileceğiydi. Türkiye'nin bu talepleri Müttefik Grubu tarafından aşırı bulunmakla birlikte bu yardımların sevkiyatı konusu ise apayrı bir sorun teşkil ediyordu.

Bu maksatla Türkiye'nin, savunma sanayisini geliştirmek ve ihtiyacı olduğu askeri teçhizat ve malzemeyi temin etmek amacıyla Müttefik Grubu ülkeleri ile temasları söz konusuydu. Temaslardan biri 1943 yılında Askeri Fabrikalar Umum Müdürü Tümgeneral¹⁷ Mehmet Sırrı Seyrek'in başkanlığındaki heyetin yapmış olduğu Mısır ve İngiltere seyahatleridir. Seyrek ve heyetinin İngiliz savunma sanayisi için üretim yapan Mısır ve İngiltere'deki fabrikalara yapmış olduğu bu ziyaretler, Türk Savunma Sanayisinin modernizasyonunu sağlanması için oldukça önemli olmuştur. Ziyaretleri gerçekleştiren heyet, Başvekâlet Kararlar Dairesi Müdürlüğü'nün 2/19033 sayı ve 24 Kasım 1942 tarihli ve Reisicumhur İsmet İnönü'nün olurlarıyla görevlendirilmişlerdir. Heyet şu isimlerden oluşmaktaydı:

- 1- Askeri Fabrikalar Umum Müdürü Tümgeneral Mehmet Sırrı Seyrek
- 2- Yüksek Mühendis Celal İmre
- 3- Kimya Mühendisi Adil Aktoluğ
- 4- Askeri Fabrikalar Umum Müdürlüğü'nden Yüksek Mühendis Selahattin Şanbaşoğlu
- 5- Askeri Fabrikalar Umum Müdürlüğü'nden Yüksek Mühendis Niyazi Artunkal
- 6- Askeri Fabrikalar Umum Müdürlüğü'nden Mühendis Ferit Tonay
- 7- Askeri Fabrikalar Umum Müdürlüğü'nden Tercüman İmadettin Rüştüoğlu¹⁸

Mısır ve İngiltere'ye gidecek olan Seyrek ve beraberindeki heyet Aralık 1943 tarihinde Adana'ya gelerek, burada bulunan İngiliz Konsolosu Mr. Clark ve Albay Hodgson ile temasa geçmişlerdir. Albay Hodgson seyahatin tanzimi ve gerekli

---

¹⁷ CCA., 30.11.1.0.148.21.6.

¹⁸ CCA., 30.18.1.2.100.97.4.5.

bürokratik işlemlerin yürütülmesini sağlamıştır. Heyet, Aralık ayında Adana'dan gemi ile önce Mısır'a geçmişlerdir. Heyet, Mısır'daki İngiliz Başkomutanı General Alexander, İngiliz Sefiri M. Lampson, Yakınşark İkmal Komutanı Tümgeneral Richard ve Müttefik Orduları Muamelat Şefi Tuğgeneral Sherston tarafından karşılandı. Bu temaslar süresince Kahire Büyükelçisi Turgut Menemencioğlu de heyete eşlik etmiştir. Kahire'de bulunan Seyrek'in başkanlığındaki heyet ayrıca Nijerya Umum Valisi Sir Bernard Bourdillon ve Lagos Nafia Müdür V. Mr. Walker ile de bazı temaslarda bulundular.¹⁹

Buradaki temaslarını bitiren Türk heyeti, deniz yoluyla İrlanda'ya geçti. Burada bazı askeri tesislerin ziyareti sonrasında 10 Ocak 1943 tarihinde İngiltere'ye ulaşmıştır. II. Dünya Savaşı'nın oluşturduğu güvenlik ve istihbarat ortamından dolayı Türk heyeti de İngiltere'ye ilk girişlerinden ziyaretin bittiği zamana kadar İngiliz istihbarat ve polis teşkilatları tarafından sıkı bir şekilde korunmuş ve kontrol edilmişlerdir. Seyrek bu durumu şöyle ifade etmiştir: *“Heyetimize terfik edilen memurlar daima beraberimizde bulunmuşlar, her hangi bir kimse ile yaptığımız temasta daima hazır bulunmak, konuşulan her husus ve mevzu ile alakadar olmak ve dinlemek istemişler ve heyetin yalnız başına müctemian ve gerekse münferiden hariçle gelişi güzel temasını; heyeti daima meşgul etmek suretiyle önlemek istedikleri hissedilmiştir.(...) Handley Page²⁰ fabrika direktörü yemekte verdiği nutuk esnasında İngiliz İstihbarat Nezareti memurunu göstererek “bizim sizlere her şeyi göstermek ve öğretmek arzularımıza mani olmaktadırlar, kabahat bizim değil onlarındır” demek suretiyle kendilerini ayrıca bazı talimat almış olduklarının ihsas etmiştir.”²¹*

Seyrek ve beraberindeki heyet temaslarda buldukları fabrikaların personel yapılarını ve sayılarını, çalışma düzenlerini, üretim aşamalarını ve ekipmanları hakkında, ilgili yetkililer tarafından bilgilendirmişlerdir. Ayrıca kendilerine yaptıkları temaslara bilgilerini içeren resmi evrakı seyahatin başladığı anda paylaştıklarını ancak daha sonra Londra'nın direktifleriyle bu paylaşımın General Witham'ın engeline takıldığını aktarmaktadır. Seyrek bu durum ile ilgili şunları aktarmaktadır: *“Muhtelif fabrikalardan istenilen bazı imalat resimlerinin fabrikalar tarafından verileceği vaat*

¹⁹ CCA., 030.10.200.364.16.2.

²⁰ II. Dünya Savaşı döneminde Birleşik Krallıkta faaliyet yürüten Uçak Fabrikasıdır. Bkz., Roger R. Brooks, *The Handley Page Victor: The History and Development of Classic Jet*, Published by Pen and Sword Aviation, S. Yorkshire, 2007.

²¹ CCA., 030.10.200.364.16.2.

*edildiği ve hazırlandığı halde buna resmi makamların müsaade etmediği öğrenilmiştir.*²²

İngiliz askeri makamları Türk heyetini, ziyaret edeceği fabrika ve tesislerin sayısı ve hangileri olacağı hakkında daha önceden General Witham ve Albay Hodgson vasıtasıyla bilgilendirilmiştir. Buna mukabil seyahatin güzel başlamasına karşın bazı engellemelerin yaşanması başta Seyrek olmak üzere heyeti, İngiliz makamlarının samimi olmadığı kanaatine vardırılmıştır. Programda olduğu halde bazı askeri fabrikaların ziyareti engellenmiştir. Örneğin, Bristol Tayyare Fabrikası, Lokomotif Fabrikası ve Kazan Fabrikasının alelacele ziyaret edilmiş olması Türk heyetini şaşkına çevirmiştir.²³

Türk heyetinin gezeceği tesisler arasında Londra'nın batı yakasında bulunan demiryolu tesisleri de olmuştur. Bu ziyaret için heyete, İngiliz Kral ve Kraliçesinin kullandığı Prenses Elizabeth Vagonu tahsis edilmiştir. Burada yürütülen temaslar müddetince Türk heyeti gayet olumlu karşılanmıştır.²⁴

II. Dünya Savaşı'na Müttefiklerin yanında girmeye hazırlanan Türkiye, ihtiyaç duyduğu savunma sanayisi ile ilgili teknik bilgi, alt yapı ve lojistik konularında bilgi edinmek için İngiltere'ye giden Seyrek ve beraberindeki heyetin ziyaret ettiği diğer askeri ve siyasi mülki idareciler şunlardır:

Ziyarete Bulunan Yerler	Ziyaretin İçeriği
İngiliz Hariciye Nezareti	Avam Kamarasında Görüşme
İngiliz İstihsalat Nezareti ve Erkânı	Görüşme
İngiliz İstihbarat Nezareti ve Erkânı	Görüşme
İngiliz Tayyare İstihsalat ²⁵ Nezareti ve Erkan	Görüşme
İngiliz İkmal Nezareti Parlamento Müşaviri ve Erkânı	Görüşme
Amiral Sir Charles Little	Portsmouth Limanı Baş Komutanı Görüşmesi

²² CCA., 030.10.200.364.16.3.

²³ CCA., 030.10.200.364.16.3.

²⁴ CCA., 030.10.200.364.16.4.

²⁵ Üretim

Amiral Sir Max Horton	Garp Sevahili Baş Komutanı Görüşmesi
Wrexham Belediye Reisi, Denbihg Eyalet Meclisi Reisi, Bermondsey Belediye Reisi, Birkenhead Belediye Reisi, Coventry Belediye Reisi, Oxford Beld. Reisi	Ziyaret ve Görüşme
Kahire Üniv. İkinci Reisi	Ziyaret ve Görüşme
Lord Snell ve ziyaret edilen yerlerin Nezaretlerin taşra Kontrollüleri	Ziyaret ve Görüşme

Tablo-1: Ziyaret ve Temasta Bulunan Siyasi ve Askeri Erkân²⁶

Seyrek ve heyetinin ziyaret ettikleri diğer askeri tesis ve fabrikalar ise şunlardır:

Yer	Fabrika-Tesis
Bermondsey	Hava Tahribatı ve Pasif Korunma Tesisi
Woolwich	Top ve Küçük Silahlar Teknik Muhasebe Tersanesi
Enfield	Küçük Silahlar, Tüfek, Bren Mt., Tomy Tüfek İmalathanesi
Wigon	25 Librelik Mermi, Dövün ve Planya Fabrikası
Wrexam	Kordayt Fabrikası
Newport	Top ve Mekanizma 2. Bl.
Cardiff	Kovan Fabrikası
Witton	Kovan ve Prinç Fabrikası
Billingham	Nitrojen Fabrikası
Londra	Handley Page Tayyare Fabrikası
Birmingham	Castle Bromwich Tayyare Fabrikası
Manchester	A. V. Roe Tayyare Fabrikası
Halifax	English Elektrik Tayyare Fabrikası
Halifax ve Hurricane	Bristol Aircraft Tayyare Fabrikası

²⁶ CCA., 030.10.200.364.16.11.; CCA., 030.10.200.364.16.12.

Wellington	Wickers Armstrong Tayyare Fabrikası
Nurfield	Tayyare, Tank ve Mermi Fabrikası
Newton-le Willow	Vulcan Foundry Tank, Lokomotif ve Yedek Aksam Fabrikası
Elswick	Wickers Tapa, Tank, Top ve Top Mekanizması Fabrikası
Newcastle	Parsons Türbin ve 6 lb. Mekanizma ve İşıldak Tesisi
Manchester	Metro-Wickers Türbin, Top Kundağı, İşıldak, Ses Dinleme Fabrikası
Thorncliffe	Newton Chambers Tank Dökümhanesi Fabrikası
Sheffield	Steel Peech and Tozer Çelik Fabrikası
Nottingham	Raleigh Cycle Co. Tapa ve Mühimmat Fabrikası
Londra	Ones Ltd. Burnes Zırh Mermisi Tesisi
Acton	Luvax Ltd. Zırh Mermisi Tesisi
Coventry	A. Herbert Ltd. Atölye Alatu Tesisi
Coventry	Coventry Gauge and Tool Co. Masdar Fabrikası
Nottingham	R. O. F. 3.7" Pusluk ve 6 lb.lik Top ve Kundak Üretim Tesisi
Charley	R.O.F. Mermi İmalathanesi
Birmingham	B.S.A. Tüfek Fabrikası
Cricklewood	Phoenix Telephones Telsiz, Asamblaj ve telefon Fabrikası
Edinburgh	Cammell Laird's Shipyards Gemi Dek, Denizaltı ve Harp Gemisi, Tersane Malzemesi Fabrikası, 2 ve 6 lb.lik Top Mekanizması
Halton	R. A. F. Trade training Center Mühendis ve Makinist Talim ve Tedris Yeri
Aldarshot	Army Traning Mühendis ve Makinist Talim ve Tedris Yeri ve Army School of Cookery Aşçı Mektebi
Greenford	Army R. A. O. C. Ordu Deposu
Swindon	Railway Workshops Demiryolu Malzemesi ve Sis Bombası Tesisi
Liverpool	Automatic Telephone and Electric Co. Telsiz Malzemesi ve Elektrik Malzemesi Tesisi
Londra	Civil Defence: Sivil Savunma Servisi

Londra	Hoovers, Perivale Tapa, Küçük Çapta Mermi ve Pafta Dökümhanesi
Glasgow	Rotol Airsecrews: Tayyare Pervanesi Fabrikası
Isleworth	Pickfords Factory: Motorlu Vasıtalar Tamirhanesi
Londra	London Passenger Transport Board: Motorlu Vasıtalar Tamirhanesi
Londra	Waltham Abbey Royal Gunpowder Factory: Barut Fabrikası
Dagenham	Fords.ç Motorlu Vasıtalar, Tank, Dökümhane ve Tamirhanesi
Londra	Fighter Command: Avcı Tayyare Taburu

Tablo-2: Ziyaret Edilen Diğer Askeri Tesis ve Fabrikalar²⁷

Yukarıdaki tablolardan anlaşılacağı üzere Seyrek ve beraberindeki heyetin yoğun bir ziyaret ve görüşme trafiği söz konusu olmuştur. Müttefik grubunun Türkiye'yi savaşa dahil etme üzerine kurdukları siyasi girişimlerin bir sonucu olarak bu ziyaret ve temaslar gerçekleşmiştir. Heyet, söz konusu ziyaret ve temaslar sayesinde Türkiye'nin savunma sanayisinde ve en önemlisi de savaş süresince ihtiyaç duyacağı askeri lojistik tesisleri yerinde inceleme imkânı bulmuştur.

Türk heyetinin yapmış olduğu bu ziyaretlerin önemli ve yerinde olduğunun yanı sıra yetersiz bir boyutu olduğu da ifade edilebilir. Heyetin başında bulunan Seyrek bu durumu şöyle ifade etmektedir: *“Esasen yapılan program ve seyahatin maksadı Ateşemiliterliğe tevdi edilmiş vazife gibi iki hükümet arasındaki malzeme temin muamelesine müsait olmayacak şekil arz ettiğinde komisyonun bu işlerle iştigali maddeten ve zamanen mümkün olmamıştır. Esasen Türkiye'den hareketimiz sırasında malzeme tedarik ve temini salahiyeti ait olduğu makamdan istirahat edilmişse de bu vazife ve salahiyetlerin hükümetler arasında Sefaretlerle temin edilegelmekte olduğundan Heyete bu gibi bir salahiyet ve vazife verilmesine lüzum olmadığı bildirilmiştir. Ancak götürülen listeler üzerinden Ateşemiliterlik ve General Whitham ve İkmal Nezareti'nde Türkiye ihtiyaçlarıyla meşgul dairenin Şeflerinden mister Caplan yakinen tenvir edilmiş ve acil ihtiyaçlarımız tebarüz ettirilmiştir.”²⁸*

Seyrek, temasları sırasında İngiliz resmi ve yarı resmi yetkililerinin Türk-İngiliz ilişkileri için sadece savaş ile sınırlı kalmaması ve savaş sonrasında da devam etmesi

²⁷ CCA., 030.10.200.364.16.13.; CCA., 030.10.200.364.16.14.

²⁸ CCA., 030.10.200.364.16.5-6.

gerektiğini vurgulamışlardır. İki ülkenin siyasi ve askeri ilişkilerinin devamı yönündeki telkin ve söylemlerini: “(...) *siyasi fikirlerden uzak kalınarak bu mütalaaları hükümetimizin siyasetini tasvip mahiyetinde telâkki eder şeklinde idaresi nasihat edilmiştir.*”²⁹ şeklinde ifade etmiştir.

Türk heyeti resmi görüşme yapmak için Başbakan Churchill ile görüşme talebinde bulunmuştur. Ancak bu talep Churchill’in sağlık sorunu nedeniyle gerçekleşmemiş ve heyet, özel kalem müdürü Binbaşı Morton ile görüşme imkânı bulmuştur. Bu görüşmede Morton heyete, Başbakan Churchill’in heyetin yapmış olduğu ziyaret ve temaslardan haberdar olduğunu ve bu gelişmeden duyduğu memnuniyetini bir telgraf ile bildirdiğini ifade etmiştir.³⁰

Heyet daha önce planlandığı üzere İngiltere’den ayrılacağı 4 Mart 1943 tarihinden üç gün evvel, resmi işlemlere başlamıştır. Bu süre zarfında heyetin temasları boyunca hazırladığı ve edindiği evraklar, not defterleri ve fotoğraflar, İngiliz İstihbarat Polisi tarafından sansür servisine sevk edilmiş ve burada ilgili evraklar sansüre maruz kalmıştır. Heyet, bu resmi işlemlerden sonra planlanan seyahat güzergâhı olan İngiltere-Afrika üzerinden hava yoluyla Türkiye’ye dönmüştür.³¹ Bu rotanın belirlenmesinde şüphesiz, Avrupa’da devam eden savaş nedeniyle hava sahasının güvenli olmaması etkili olmuştur. Dönemin Londra Büyükelçisi ve deneyimli asker ve siyaset adamı Rauf Orbay, heyetin İngiltere’den ayrılışından bir gün sonra (05 Mart 1943) Hariciye Vekâlet’ine gönderdiği şifreli telgrafta, bu yolculuk ile ilgili şunları ifade etmiştir: “*General Seyrek riyasetinde 10 Kânunusaniden beri İngiltere’de bulunan ve harp levazımı istihsal eden bütün müesseseleri gezen Teknik Heyetin General Seyrek, Tercüman, Mühendis Artunkal ve Tanay’dan mürekkep ilk kafile bu sabah hava ve Afrika yolu ile buradan hareket ettiler.*”³²

Orbay, General Seyrek ve beraberindeki heyetin yaptığı ziyaretle ilgili izlenimlerini de şöyle aktarmıştır: “*Burada buldukları iki aya yakın müddet zarfında mühim sanayi müesseselerini gezdiler. Her sınıf halka temas ettiler. General başta olduğu halde heyetin azaları hareket ve sözleriyle milletimizi tanıttılar, dürüst ve vakur*

²⁹ CCA., 030.10.200.364.16.5.

³⁰ CCA., 030.10.200.364.16.6.

³¹ CCA., 030.10.200.364.16.4.

³² CCA., 030.10.200.364.16.7.; Nur Özmen Akın, *Rauf Orbay’ın Londra Büyükelçiliği 1942-1944*, İstanbul: Bağlam Yayıncılık, 1999, 107.

hareketleriyle kendilerini sevdirdiler, iyi tesir bıraktılar. Deruhte ettikleri vazifeyi iyi ifa eden bu heyetin reisi General Seyrek ile azaları takdir ve teşekkürle layıktır.”³³

Türkiye’ye savaşa girmesi halinde her türlü askeri desteği sunacağına teminatını veren İngiltere’nin bu ziyaretten duyduğu memnuniyeti, Tuğgeneral Whitham aracılığıyla 19 Mart 1943 tarihli, Milli Müdafaa Vekilliği’ne hitaben kaleme alınmış yazıda belirtilmiştir. Whitham ülkesinin Türkiye ile birçok sahada ikili ilişki ve dostluk kurmak için hazır olduğunu ifade ederek, ziyaretin bu nedenle oldukça önemli ve iki ülke açısından manidar olduğunu söylemiştir.³⁴

Türk heyetinin Mısır ve İngiltere’ye yapmış olduğu bu ziyaretler, aslında II. Dünya Savaşı’nın devam ettiği bir süreçte savaşta olmayan bir ülkeye taraf olması noktasında bir siyasi dayatmanın göstergesidir. Çünkü bir taraftan Kara Avrupa’da durdurulamayan Almanya’ya karşı Türkiye’nin de içinde bulunduğu ve bir Balkan İttifakı Cephesi’nin kurulması istenmesinin etkisi gözden kaçmamaktadır. Ayrıca Türkiye olası bir savaşa girme ihtimaline karşı askeri açıdan ihtiyaç duyduğu malzemeyi temin etmeye dönük düşüncesi de bulunmaktaydı.

---

³³ CCA., 030.10.200.364.16.7.

³⁴ CCA., 030.10.200.364.16.9.

Sonuç

Türkiye, II. Dünya Savaşı süresince kendisini savaşa dâhil etmek isteyen devletlerin baskısına maruz kalmıştır. Almanlar açısından Ortadoğu'ya hakimiyet kurmak ve bölgedeki hammadde kaynaklarına sahip olmak ancak Türkiye'nin kendi yanında savaşa girmesiyle daha etkili bir şekilde sağlanabilirdi. Diğer taraftan İngiltere, Fransa ve ABD'nin başını çektiği Müttefik Grubu ise Almanya'yı Balkanlarda durdurmak ve daha da yayılmasını engellemek hedefini, Türkiye'nin içerisinde bulunduğu bir ittifak girişimi ile sağlamayı amaçlamaktaydılar. Bu nedenler Türkiye'nin savaşın her iki taraf için önemli bir güç olduğunu ortaya koymaktaydı. Bunun yanında Türkiye'nin sahip olduğu stratejik önem, onu savaş diplomasisinde sürekli olarak yer alan bir devlet konumuna getirmekteydi. Ancak Türkiye'nin II. Dünya Savaşı yıllarında sahip olduğu ekonomik, askeri ve toplumsal dinamikleri savaşa dahil olmayı engelleyen önemli unsurlardı. Bu nedenle Cumhurbaşkanı İsmet İnönü idaresindeki ülke, bu zaman zarfında oldukça temkinli bir dış politika izlemiştir. Elbette izlenen bu dış siyaset, mevcut koşulların doğal bir sonucuydu. Çünkü Türkiye'nin bu kadar yoğun bir savaşı kaldıracak ne yeterli bir ekonomik gücü ne de etkili bir savaş sanayisi vardı. Türkiye, savaşa dahil edilme çabalarını lehine çevirebilmek için bir takım adımlar atmıştır. Bu adımların en önemlisi, ordusunun ihtiyaç duyduğu her türlü askeri teçhizatı Müttefik Grubundan temin etmektir. Böylece bu askeri işbirliği sayesinde Türkiye hem ordusunun ihtiyaçlarını karşılayabilecek hem de savaş sonrası oluşacak yeni dünya düzeninde de söz sahibi olacaktı. Ordusun ve savunma sanayisinin ihtiyaç duyduğu envanter arayışı ve modernizasyon, Türkiye'yi olası ittifaklara itmiştir. Bu gaye ile gerçekleştirilen ziyaretlerden biri de General M. Sırrı Seyrek başkanlığındaki heyetin 1943 yılında İngiltere'ye yaptıkları ziyaret olmuştur. Türk heyeti İngiltere'de her türlü askeri malzeme, mühimmat, tank, demir yolu ve savaş uçağı üretimi gerçekleştiren fabrika ve tesisleri ziyaret etmişlerdir. Gerçekleştirilmiş olan bu ziyaretin bir diğer vechesi ise Türkiye'de de benzer tesislerin kurulabilmesi için gerekli teknik altyapı, bilgi ve de tecrübeden istifade etmektir. Ziyaret boyunca Türk Heyeti, her türlü İngiliz İstihbarat ve Polis teşkilatları tarafından kontrol edilmiş hatta İngiltere'den çıkışlarında ziyaret müddetince oluşan bütün evrak sansüre uğramıştır. Heyete uygulanan bu sansür, İngiltere'nin savaş koşullarına bağlı olarak geliştirdiği bir

güvenlik yaklaşımı veya Türkiye'ye güvenmemesiydi. Sonuç olarak Seyrek ve heyetinin gerçekleştirdiği temaslar, II. Dünya Savaşı politiği ve sonrası gelişmelerin yanı sıra Türk ordusunun modernizasyonuna sonraki yıllarda önemli avantajlar sağlamıştır. Ancak Türkiye'nin savaşa girmek noktasında isteksiz tavrı ve gerekli askeri yardımların yapılmasında İngiltere'nin de ikircikli tavrı Türkiye'nin savaşa girmemesini etkileyen unsurlardan olmuştur.

Kaynaklar

CCA., 30.18.1.2.100.97.4.5.

CCA., 30.11.1.0.148.21.6.

CCA., 030.10.200.364.16.2.

CCA., 030.10.200.364.16.3.

CCA., 030.10.200.364.16.4.

CCA., 030.10.200.364.16.5-6.

CCA., 030.10.200.364.16.7.

CCA., 030.10.200.364.16.9.

CCA., 030.10.200.364.16.11.

CCA., 030.10.200.364.16.12.

CCA., 030.10.200.364.16.13.

CCA., 030.10.200.364.16.14.

ARMAOĞLU, F., *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, İstanbul: Alkım Yayınları, 2010.

BARKAY, G. İ., *Amerikan Diplomasisinde Türkiye*, İstanbul: Buke Yayınları, 2001.

BROOKS, R. R., *The Handley Page Victor: The History and Development of Classic Jet*, Pub. by Pen and Sword Aviation, S. Yorkshire, 2007.

ÇAKMAK, H., *Türk Dış Politikası 1919-2008*, İstanbul: Platin Yayınları, 2008.

ÇAVDAR, T., *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi 1839-1950*, Ankara: İmge Kitabevi, 1999.

DEMİRER, M. A., *İkinci Dünya Savaşı ve Sonrasında Türkiye*, Ankara: Türkiye Barolar Birliği Yayınları, 2015.

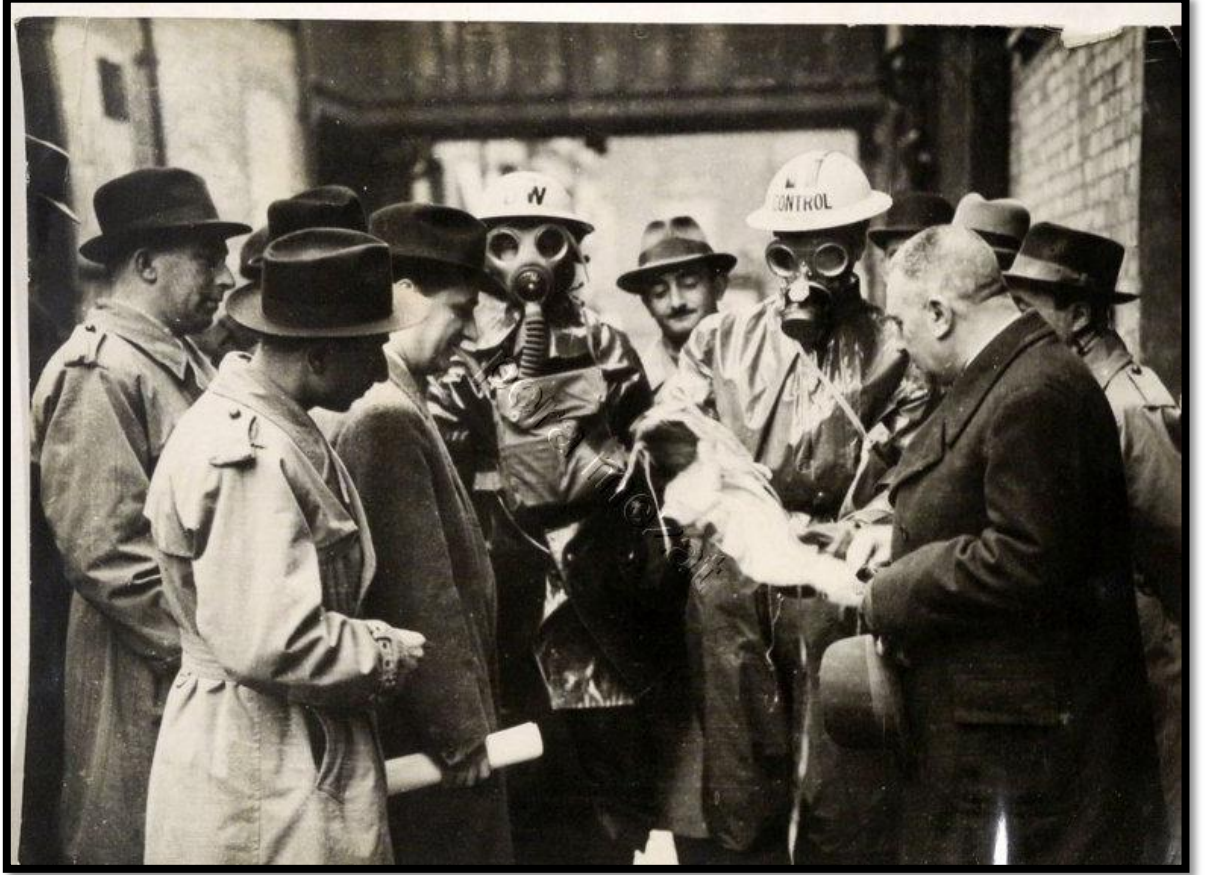
EL, B., *Franz Von Papen'in Ankara'daki Büyükelçilik Yılları*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006.

ESMER, A. Ş., "Savaş İçinde Türk Diplomasisi 1939-1945", *Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1999.

- GÜRBÜZ, K., “İkinci Dünya Savaşı’nda Balkanlardaki Gelişmeler Ve Türkiye’nin Tutumu”, *U.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi* 8, sy. 13 (2007): 363-373.
- KARAKUŞ, E., *İngiliz Belgelerinde İkinci Dünya Savaşı Öncesi Türk-İngiliz İlişkileri 1938-1939*, Ankara: G. ATSE Yayınları, 2004.
- KODAL, T., “II. Dünya Savaşı Sırasında Türkiye-İrak İlişkiler ve Irak Hakkında Bilinmeyen Bir Kaynak: Ziya Karamürsel’in Irak Seyahat Notları”, *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, sy. 40 (2009): 391-421.
- KÖNİ, H., “II. Dünya Savaşı Öncesinde Türk Dış Politikası”, *A.Ü.T.İ.T.E. Atatürk Yolu Dergisi*, sy. 1 (1988): 43-63.
- ÖKÇÜN, A. G., Ökçün, A. R., *Türk Antlaşmaları Rehberi 1920-1973*, Ankara: Sevinç Matbaası, 1974.
- ÖZÇELİK, M., “İkinci Dünya Savaşı’nda Türk Dış Politikası”, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 2, sy. 29 (2010): 253-269.
- ÖZMEN AKIN, N., *Rauf Orbay’ın Londra Büyükelçiliği 1942-1944*, İstanbul: Bağlam Yayıncılık, 1999.
- SANDER, O., *Siyasi Tarih 1918-1994*, Ankara: İmge Kitabevi, 2014.
- SOYSAL, İ., “İki Dünya Savaşı Arasında Avrupa’da Kuvvet Dengeleri ve Barışçı Türkiye”, *Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç*, Ankara: TTK Yayınları, 1999.
- ŞAHİN, M. S., “Hitler’in İktidara Gelişinin Türk Diplomatik Raporlarına Yansıması”, *Tarih Okulu Dergisi* 11, sy. XXXV (2018): 281-298.
- UZMAN, N., “II. Dünya Savaşı Sonrasında Sovyet Talepleri ve Türkiye’nin Tepkisi”, *Gazi Akademik Bakış* 11, sy. 22 (2018): 117-142.

Ekler

Ek-1: General M. Sırrı Seyrek ve Heyetinin Londra'daki Temasları

Ek-2: Milli Müdafa Vekaleti'ne Sunulan Rapor

T. C.
M. M. V.

ANKARA
11 / 5 / 1943

Est. ve Mü. Müfettişliği
I. Şube I. Kısım

Öz: General Sırrı
Seyrek Hey'etinin
raporları H.

Sayı : Şube :
Evrak : 3949

F. C.
BAŞBAKANLIK
CUMHURİYET ARŞİVİ

Yüksek Başvekâlete

Eki :
4 Takım.

I - İngiltere'den avdet eden General Sırrı
Seyrek Hey'etinin ön raporlarıyla, Londra Sefiri
ve Ataşemiliterin Hey'et hakkındaki yazıları-
nın birer suretinin ilişik olarak gönderildiğini
arzedirim.

2 - Riyaseticumhur Umumi Kâtipliğine, Başve-
kâlete ve Hariciye Vekâletine arzedilmiştir.

1113
R.
D.

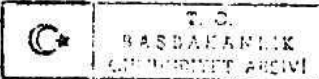
M. M. V.
A. B. Sırrı

1

14-

BASVEKALET EVRAKI
Tarih 4/3/43
Kısım 4
Lok 4

030	10			200	364	15
-----	----	--	--	-----	-----	----

T . C M . E . V. Askerî Fabrikalar Umum Müdürlüğü Emir Sub. U. Sayı: H.	ANKARA 7/4/943
SURET .	Öz: Mısır ve İngiltere seyyaha- tında Makama yücetilmesi gere- ken bazı idarî maruzat.
	
1. Hareketimizden evvel burada bulunan Albay Hodgson hareketimizin tanzimi ve kolaylaştırılması için elden her şeyi yapmak suretili nezaket ve dostluk ibraz etmiş ve Adana'daki İngiliz Konsolosu Mister Elark hey'etin gerek gidişinde ve gerekse gelişinde hey'etimize karşı pek yakın alâka, nezaket ve yardım göstermiştir. Bu zatlara teşekkür edilmesi pek haklı bir mukabele teşkil edecektir.	
2. Mısır'daki İngiliz Başkomutanı General Alexander, İngiliz Sefiri Sir Miles Lampson, Yakıngark Orduları İkmal Komutanı Tümgeneral Richard ve Müttefik Orduların emsalmât Şefi Tuğbay Sherston ile diğer İngiliz general ve subayları hey'etimizle iyi bir şekilde alâkadar olmuşlar, hüsnü kabul göstermişler ve gereken malumatı ve izahatı vermekte ve görülmeleri mukâzâ peyleri göstermekte tereddüt etmemişlerdir.	
3. Kahire Elçimiz Bay Numan Tahir Menemenci hey'etimizle yakından alâkadar olmuştur.	
4. Lağos'taki İstihbarat Dairesi servis şefi Misis Walker, Nijerya Umumi Valisi Sir Bernard Bourdillon ve Lağos Hafız Müdür vekili Mister Walker Hey'etimize fazla yardım, kolaylık ve dostluk göstermişlerdir. Avdette Deniz Yönlere talebesinden olup hastalığı hesabıla Türkiye'ye dönen ve Lağos'ta daha fazla hastalanarak hastahaneye yatırılan Bay İsmail Biricik hakkında yakın alâka göstererek bu hastanın bir an evvel dönmelerini temin eden İstihbarat Dairesi teşekkürle layıktır.	
5. İrlandaya ilk muvasalatla bu mevkiin alâkadar memurları bizlere nezaket ve saygı göstermişlerdir. İngiltere'ye girişimiz esnasında ise, polis teşkilâtına mensup memurlar İngiltere'ye giren her yolcuya tatbik ettikleri muameleyi aynı hey'etimize de tatbik etmişler, sıkı bir kontrol, sorgu ve arama yapmışlardır. Yalnız hey'et Reisi General'e nisbeten müsamaha göstermişlerdir. Polisle temas esnasında memleketteki refikalarımızın isimlerini bile sormak ve kaydetmek gibi bize lüzumsuz bazı muameleler ceryan etmiştir.	
6. İstihbarat Nezareti tarafından hey'etimize terfîk edilen memurlar daima beraberimizde bulunmuşlar, her hangi bir kimse ile yaptığımız temasta daima hazır bulunmak, konuşulan her husus ve mevzu ile alâkadar olmak ve dinlemek istemişler ve hey'etin yalnız başına gerek müctemien ve gerekse müferiden haricde geliş güzel temasını; hey'eti daima meşgul etmek suretili önlemek istedikleri hissedilmiştir.	
030 10 200 364 16	2